

ПЕНЗЄВА Катерина Миколаївна,

*старший викладач кафедри криміналістики, судової
експертології та домедичної підготовки факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2526-0218>*

ОСОБЛИВОСТІ МІСЦЯ, ЧАСУ, ОБСТАНОВКИ ТА СПОСОБУ ЗАПОДІЯННЯ НЕОБЕРЕЖНОГО ТЯЖКОГО АБО СЕРЕДНЬОЇ ТЯЖКОСТІ ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ

При розробці науково-обґрунтованої методики розслідування заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження значущим є дослідження таких елементів криміналістичної характеристики як місце, час та обстановка кримінального правопорушення. Багато науковців займалися вивченням кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, чимало методик розслідування цих кримінальних правопорушень розроблено та висвітлено в наукових працях, але криміналістична методика розслідування заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження до цього часу не сформована. Задля розроблення останньої нами проведено окреме дослідження слідчої практики розслідування цього виду кримінального правопорушення.

Перш за все можемо зауважити, що необережному спричиненню тілесних ушкоджень притаманні спонтанність, відсутність попередньої підготовки. Спосіб скоєння цього виду кримінального правопорушення, який є обов'язковим елементом криміналістичної характеристики злочину досліджуваного виду, пов'язаний з часом, місцем та обстановкою його вчинення. Пропонуємо розглянути зазначені елементи криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, що досліджується, залежно від способу спричинення тілесних ушкоджень.

1. Заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження при падінні потерпілого від поштовху злочинця.

За результатами проведеного аналізу слідчої практики та судових рішень встановлено, що вчинення необережних тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень найчастіше скоюються за умов травмування потерпілого при падінні від поштовху або удару злочинця. Ці кримінальні правопорушення зазвичай учиняються у

вечірній або нічний час, через конфліктну ситуацію, пов'язану із з'ясуванням відносин між знайомими особами.

Зазначені злочини характеризуються тим, що місцем їх учинення найчастіше є житло (приміщення, подвір'я, під'їзд, двір житлового будинку), місця скупчення людей, такі як: майданчик, розташований поруч з нічним розважальним закладом, магазином, зупинка транспорту. Для цієї категорії злочинів характерним є те, що злочинець і потерпілий знайомі між собою, або перебувають у родинних стосунках. Досить часто зазначені кримінальні правопорушення вчиняються за умов, коли і правопорушник, і потерпілий, або тільки останній знаходяться у стані алкогольного, а можливо й наркотичного сп'яніння. Крім того, непоодинокі випадки, коли потерпілий веде себе неадекватно та провокує правопорушника до злочинних дій.

У більшості випадків спосіб вчинення необережного тілесного ушкодження середньої тяжкості або тяжкого наступний: злочинець свариться з потерпілим на ґрунті неприязних стосунків, або між ними відбувається конфлікт з дріб'язкової причини. Через це правопорушник, неправильно розраховуючи свої фізичні сили, штовхає останнього або наносить йому удар, при цьому не маючи прямого злочинного умислу, направлено на заподіяння потерпілому тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, не передбачаючи його можливого падіння та травмування, хоча повинен був це передбачати, та в результаті чого потерпілий від поштовху достатньої сили не втримується на ногах, падає та отримує тілесні ушкодження. Причин конфліктів може бути багато: сварка на ґрунті ревнощів; розподіл майна, неповернення боргу; за умов неадекватної поведінки потерпілого; втручання у конфлікт інших людей з метою захисту одного з учасників та ін.

2. Учинення необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження шляхом удару ножем чи іншим гострим колючим або колючо-ріжучим предметом.

Для цієї категорії злочинів характерно, що найчастіше сторонами є родичі (як приклад, нанесення удару чоловіком жінці, батьком синові, падчеркою вітчиму чи т.і.), або знайомі. Наявність стану алкогольного (або наркотичного) сп'яніння не є характерним для учасників події у цій категорії кримінальних правопорушень. За часом учинення ці кримінальні правопорушення можуть відбуватися вранці, вдень, а також і в вечірній та нічний час.

Більш поширені випадки нанесення тілесних ушкоджень в момент, коли злочинець виконує будь-яку побутову дію і при повороті

з ножем у руках, наносить ним необережний удар потерпілому, за діями якого попередньо не спостерігав та не очікував його появи на шляху руху ножа. У порівнянні з попереднім способом спричинення тілесних ушкоджень, для даного можуть мати місце випадки як наявності конфліктної ситуації безпосередньо перед або в момент спричинення тілесних ушкоджень, так і відсутності сварок та з'ясування стосунків.

Рідше зустрічаються ситуації, коли необережні тілесні ушкодження спричиняються в результаті недбалого користування колючо-ріжучими предметами. Прикладами можуть бути наступні випадки, під час яких вчиняється даний злочин: відпрацювання прийомів рукопашного бою під час тренувань, коли замість муляжа для проведення таких занять правопорушник використовує справжній ніж; необережний спосіб передачі злочинцем гострого предмету шляхом кидання потерпілому; метання правопорушником ножа чи іншого колючо-ріжучого предмету перед потерпілим в якості жартів, вихваляння тощо.

Місцем учинення тілесних ушкоджень у зазначений спосіб можуть бути домоволодіння (квартира, будинок, подвір'я), а також місця тренувань та відпочинку (спортивний майданчик, двір будинку, ліс та ін.). Такий вид злочину непоодинокно вчиняється у вечірній, нічний час, злочинцем у стані сп'яніння.

Знаряддям нанесення тілесних ушкоджень можуть бути використані побутові предмети (ніж, викрутка, шило та ін.), колючо-ріжуча холодна зброя.

3. Нанесення необережного тілесного ушкодження середньої тяжкості або тяжкого при використанні вогнепальної, мисливської, стрілкової та інших видів зброї.

Одним з найхарактерніших випадків для цього способу вчинення злочину є спричинення необережних тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень в результаті пострілу під час полювання, в якому беруть участь декілька мисливців, коли усупереч заборонам, установленим законодавством України щодо правил проведення полювань, поводження зі зброєю, один з мисливців здійснює постріл в умовах неповної видимості, або на шум, шарудіння, по невиразно видимій цілі, у результаті чого спричиняє вогнепальні тілесні ушкодження іншому мисливцю. Частіше за все такі злочини вчиняються в ранній або денний час, на території спеціалізованих господарств, лісництв для полювання, поблизу водоймищ, у місцях інших мисливських угідь. Важливими в обстановці злочину є особливості рельєфу місцевості, розташування рослин, погодні

умови (туман, сильний дощ, снігопад), оскільки у мисливців можуть виникнути складнощі з орієнтуванням за умов відсутності повної видимості, достатнього огляду. Також значущу роль відіграватиме вміння злочинця орієнтуватися на місцевості, тихо рухатися, розпізнавати звуки, навички володіння зброєю, адже недостатній мисливський досвід може бути причиною здійснення злочинцем на полюванні безконтрольного невпевненого пострілу, в результаті якого потерпілий отримує необережні тілесні ушкодження.

Даний спосіб вчинення кримінального правопорушення має місце також в результаті недбалого поводження зі зброєю, коли злочинець або не має навичок поводження з нею, або знає, але не дотримується заходів безпеки та здійснює неконтрольований постріл у потерпілого. Це випадки нецільового використання вогнепальної зброї, яку мають на озброєнні спеціалізовані категорії осіб, або зброї, яка є зареєстрованою та зберігається вдома, зокрема шляхом передачі її іншим особам, що не мають навичок поводження зі зброєю. Прикладом можуть бути вихвалювання зброєю, жарти зі зброєю в руках, фотографування зі зброєю, випадки, коли одна особа намагається вирвати зброю з рук іншої та ін. Такі злочини частіше вчиняються у вечірній та нічний час доби. Не рідко злочинець та потерпілий при цьому знаходяться в стані алкогольного сп'яніння. Такі кримінальні правопорушення вчиняються за місцем несення служби (військова частина, територіальний орган поліції) або в квартирі, домоволодінні, де зберігається зареєстрована зброя.

Знаряддям злочину в цих випадках є вогнепальна, мисливська, стрілкова та інші види зброї.

4. Інші побутові випадки спричинення необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження, які є досить різноманітними. Розглянемо деякі з них.

Один із способів заподіяння необережних тілесних ушкоджень має місце, коли злочинець, зачепившись за певну перешкоду, упускає з рук малолітню дитину, яка травмується при падінні. Час вчинення може бути як ранній, денний, так і вечірній.

Необережне поводження з побутовими предметами може стати окремим способом вчинення даного виду кримінального правопорушення. Наприклад, жартівливе кидання під час розваг важких предметів (табурет, ваза), або предметів з достатньо гострими краями (фоторамка, книга), якими спричиняються тілесні ушкодження обличчя, зокрема в області очей тощо. За умов, коли злочи-

нець переставляє меблі та випадково ставить їх на ноги потерпілому, ушкоджуючи їх. Часто такі кримінальні правопорушення вчиняються в стані алкогольного сп'яніння, або під час конфлікту між сторонами події.

У двох останніх ситуаціях місцем вчинення злочинів є житло, інше приміщення побутового призначення (квартира, будинок, гуртожиток, гараж).

Достатньо розповсюджений спосіб заподіяння необережних тілесних ушкоджень, коли злочинець, керуючи транспортним засобом, не помічає, що потерпілого притиснуло зовні, починає рух та тягне останнього за автомобілем, автобусом тощо. Потерпілий травмується, коли вимушено падає, зважаючи на швидкість руху, при цьому транспорт продовжує тягнути його за собою по поверхні дороги (по асфальту, по ґрунтовій дорозі тощо).

Мають випадки, коли злочинець спричиняє необережні тілесні ушкодження потерпілому, силоміць тягнучи останнього за руку, наприклад, щоби вивести з машини або затримати, щоб не втік. Місцем вчинення такого злочину є вулиця, проїзна частина дороги. Час може бути денний, частіше вечірній.

Способи приховування для всіх вищезрозглянутих видів необережних тілесних ушкоджень однакові, основними є умовляння не розголошувати причину травмування, дарування подарунків, залякування потерпілих.

Для злочинів, які розглядаються, характерним є наявність свідків, очевидців та, як правило, на момент виявлення кримінального правопорушення відома особа підозрюваного. Виключенням є ситуації, коли невідомі особи посварилися в кафе, на вулиці та інших загальнодоступних місцях, та після заподіяння необережних середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень, злочинець зник.

Отже, установлення способу, місця, часу та обстановки заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження є досить важливими, оскільки ці елементи криміналістичної характеристики кримінального правопорушення взаємопов'язані, відбивають його основні обставини та слугують підґрунтям для проведення подальшого розслідування, оскільки допомагають отримувати об'єктивні джерела доказів та проводити найефективніші та результативні слідчі (розшукові) дії з метою проведення якісного досудового слідства.